

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академична длъжност „доцент“
в професионално направление 2.2. „История и археология“ (специалност Археология)
за нуждите на НАИМ – БАН, филиал Шумен,
с кандидат гл. ас. д-р Мария Георгиева Манолова-Войкова
Рецензент: проф. д-р Весна Бикич (Археологически институт, Белград)

Гл. ас. д-р Мария Манолова-Войкова се кандидатира като единствен участник в конкурс за заемане на академична длъжност „доцент“ по направление 2.2. История и археология (специалност Археология), за нуждите на НАИМ – БАН, филиал Шумен. В процедурата, която е провел НАИМ – БАН, филиал Шумен са спазени всички изисквания по конкурса съгласно ЗРАСРБ. Документацията е пълна и отразява изцяло дейността на кандидата. Документите по конкурса съдържат автобиография, списък с публикации, позовавания и цитирания, резюмета и авторска справка за приносите на научните изследвания.

Д-р Манолова-Войкова е придобила магистърска степен по история през 1996 г. в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. В периода 1996 – 2000 г. е редовен докторант в Секцията за средновековна археология на Националния археологически институт с музей към БАН, където през 2001 г. успешно е защитила дисертация на тема „Луксозната керамика в българските земи през XI – XII в.“ и е придобила образователната и научна степен „доктор“.

Д-р Манолова-Войкова има богат опит в археологическата работа като изследовател и музеен служител. Професионалната ѝ биография е свързана преди всичко с РИМ – Варна, където е работила на теренни проучвания и по обработка на подемни археологически находки като ръководител, съ-ръководител и заместник-ръководител на редица теренни проучвания във Велики Преслав, Варна, Петрич кале във Варненска област, крепостта „Кастрици“ в резиденция „Евксиноград“, на остров Св. Тома в резервата „Ропотамо“ (Созопол), на римската колония Деултум при с. Дебелт и други, което е дало резултат в съответни публикации. През 2000 – 2001 г. е

работила като специалист в Секцията за средновековна археология на Националния археологически институт с музей – БАН. След това, до 2009 г. е заемала позиция на главен асистент във факултет „Хуманитарни науки и изкуства“ на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“. През 2009 г. преминава на работа като главен асистент в отдел Археология на РИМ – Варна, където остава до настоящата 2022 г., като през последните пет години е ръководител на Отдел Археология на музея. Същевременно през 2011 – 2012 г. е била ангажирана и като хоноруван преподавател във факултет „Хуманитарни науки“ на Шуменския университет „Константин Преславски“. През 2005 г. д-р Манолова-Войкова е специализирала в Institut für Byzantinistik und Neogräzistik във Виена. В досегашната си кариера е била участник и ръководител на редица археологически проучвания и проекти, включително национални и международни изложби.

От 2009 г. д-р Манолова-Войкова активно участва в издателска дейност като член на редколегии на научни списания и сборници. Тук непременно трябва да споменем участието ѝ в редколегията на сборника в памет на Иванка Акрабова-Жандова (2009 г.), Плиска – Преслав, том 13 (2018 г.), Acta Musei Varnaensis, XIII – 1, XIII – 2 (2019 г.), Приноси към българската археология (2019 – 2021 г.), Известия на Народния музей Варна (2018 – 2021), а също че е автор и редактор на „Водач на Варненския археологически музей“ (2019).

Кандидатката е участвала в 13 международни конференции със съобщения и постери.

В досегашната си работа М. Манолова-Войкова има 101 публикации, от които 1 монография, 6 студии, 32 статии и още 62 доклади и научни съобщения за археологически проучвания, преди всичко в годишното издание *Археологически открития и разкопки*. Освен това е автор и на две научно-популярни публикации. Важно е да се изтъкне, че голям брой от библиографските единици кандидатката е написала в съавторство, което свидетелства за успешната ѝ работа в многобройни и разнообразни археологически и мултидисциплинарни екипи. Макар да се е доказала като успешен теренен археолог, който разбира различните аспекти на археологическите феномени от епохата на Средните векове, включително архитектура, градоустройство и материална култура, голяма част от публикациите на кандидатката са на тема средновековна керамика. Освен в домашни научни издания Манолова-Войкова

присъства като автор и в значими международни тематични сборници. Нейни трудове са цитирани 223 пъти в различни национални и международни публикации.

Научните интереси на д-р Манолова-Войкова се разпростират върху няколко основни теми и във всяка от тях тя е направила значим принос. Първата тема, на която М. Манолова-Войкова се посвещава в професионалната си кариера се отнася до изучаването на керамиката – керамиката и керамичното производство в българските земи през VIII – XV в. Става въпрос за материал, чиято обработка и интерпретация е започнала във връзка с подготовката на магистърската си теза „Белоглинена глазирана керамика в българските земи“ и на докторската си теза „Луксозна керамика в българските земи през периода на византийското владичество XI – XII в.“ (защитена през 2001 г. в Секцията по средновековна археология на НАИМ – БАН). Заедно с това, че е успоредила идентификацията и класификацията на трапезната глазирана керамика и амфорите спрямо византийските типове, е установила основните характеристики на късносредновековното керамично производство според материала от надеждни археологически контексти, включително някои специфични типове като например съдове със слюдеста и червена ангоба. В някои работи е засегнала и въпроса за вторичната употреба на керамиката и за технологията, предимно чрез лабораторни анализи на температурата на изпичане.

Друга тема, за търговските взаимоотношения и културните влияния в района на Западното Черноморие през VIII – XV в., е в непосредствена връзка с обработката на керамичен материал предимно от византийските работилници между XI и XIV в., но и от други краища – от Изтока и от Иберийския полуостров, пристигнали с италианските търговци през XIV и XV век. Две други теми са инициирани от разгърнатите теренни дейности. Многогодишното участие на д-р Манолова-Войкова в разкопките на Дворцовия център във Велики Преслав са ѝ дали възможност да се занимае с изучаване на специфични феномени/прояви във връзка с трансформациите на градската планировка, архитектурата, материалната култура и въобще ежедневието на дворцовия комплекс в периода между X и XIV в. Участието в редица значими спасителни и редовни археологически разкопки в района на Варна са дали резултата в това д-р Манолова-Войкова да се занимае успешно с изучаване на въпросите за урбанизацията в областта на Одесос–Варна през ранновизантийския и средновековния период. Специален акцент е поставен и на проучването на крепостта Петрич кале, която е пряко свързана с Варна и през двата периода.

Хабилитационният труд разглежда темата за византийската керамика, с която д-р Манолова-Войкова се занимава успешно още от началото на професионалната ѝ кариера. Със заглавие „Византийска керамика от Западното черноморско крайбрежие (VIII – XIV в.)“, работата съдържа 137 страници компютърно набран текст с бележки, библиография и списък на илюстрациите, 77 страници каталожно описани предмети (керамични фрагменти и цели съдове) и 121 илюстрации. Трудът е добре структуриран, разделен на четири части.

Част 1. *Увод* (с. 1 – 3) обяснява информативно намеренията на кандидатката във връзка с темата, както и целите, които са добре обяснени в кратка форма. Става въпрос за материал, който произхожда от 15 музейни сбирки, тоест от също толкова места с различна хронология, но които през Средните векове са се развивали при сходни социални, икономически и културни условия. В допълнение е представен кратък преглед на характеристиките на черноморските градове, от които произлизат керамичните колекции (с. 4 – 17). По-голямата част от тях е позната по исторически извори: Агатопол, Урдовиза, Созопол, Дебелт, Терма, Анхиало, Несебър, Варна, Кастрици, Каварна и Калиакра, както и селището Дженни баир при Балчик и манастирът в с. Равна, Провадийско.

Част 2. Специална част от работата е посветена на кратък, но много информативен преглед на проучванията на византийската керамика, включително на подводната археология, както и на археометрията (с. 18 – 26). В рамките на едно от подзаглавията е осветлен приносът на българската археология в изучаването на византийската керамика (с. 26 – 31).

Част 3. Най-обемната част на труда представя класификацията и хронологията на византийската керамика от българското Черноморие (с. 32 – 102). Става въпрос за импортни съдове и предполагаемо производство на византийски керамични типове в периода XII – XIV век – 24 типа трапезни съдове и 8 типа амфори. Във връзка с това при класификацията на керамичния внос се поддържа системата, предложена от Hayes (1992) за материала от цариградския квартал Сарачхане, докато за определянето на керамиката след средата на XIII в. работата се опира на аналогии с находки от континентална Гърция, егейския регион и области от северното крайбрежие на Черно море. Типологията на амфорите е изградена в съответствие с резултатите от анализа на материала от черноморския район. Видовете и типовете византийска керамика са представени по еднакъв начин и с всички данни за всяка отделна група, със

съответните чертежи и таблици за разпространението в разглежданите черноморски находища.

Коментари и препоръки:

1. Според мен, в уводната част на главата за класификацията и хронологията липсва преглед (осветляване) на въпроса за хронологията на българските черноморски находки (които са тема на труда), тъй като за някои типове трапезна керамика, например Белоглинена глазирана керамика клас II/ Glazed White Ware II, Белоглинена глазирана керамика клас IV / Glazed White Ware IV и други, има ясни стратиграфски и хронологически детерминанти на находищата в региона.

От друга страна, тъй като датирането на находищата и/или културните хоризонти е посочено в частта *Черноморските градове и техните колекции* (Глава 1), от методологична гледна точка е необходимо тези стратиграфско-хронологически данни да бъдат поставени в служба на керамиката, така че да се добавят на онези места в текста на изложението, където се разглеждат видовете и типовете на византийската керамика.

2. Таблица 25 е трудно да се използва без керамичните категории – те би трябвало да стоят в лявата колона вместо дублираната хронологична скала. Намирам за ненужно и повтарянето на находищата в долното поле.

В заключителната част на труда под заглавие *Заключение* (с. 107 – 110), на основата на обобщените данни за разпространението на вносните съдове и амфори са посочени някои тенденции в употребата на византийска стока, както и производството на местни работилници. По този начин находките на византийска керамика представляват полезно свидетелство за търговските отношения между селищата по Западно Черноморие и Цариград в дългия период от VIII до края на XIV в. Изложението завършва с впечатляващ списък с цитирана литература (с. 111 – 137), който сам по себе си дава изключителна представа за състоянието на изучаването на византийската керамика в балканските страни.

Коментари и препоръки:

1. Текстът на заключението е добър, точно фокусиран върху въпросите на хронологията в по-широк смисъл. Предвид това, че в работата материалът е разгледан не само типологично и хронологично, но и контекстуално (така е и илюстриран), необходимо е текстът да се допълни с моделите на употреба в разглеждания регион.

Казано по друг начин, необходимо е да се установят приликите и разликите в употребата на византийската керамика в отделните центрове в различни хронологични етапи и във връзка с това, да се предложат евентуално някои допълнителни обяснения и/или изводи, имайки предвид и изработването на византийска керамика в местни работилници. В приложения труд има вече някои индикации в тази връзка (преди всичко във функцията на хронологията, с. 109 – 110), но смятам, че представеният материал притежава много по-голям потенциал за изучаване употребата на византийската керамика по българското Черноморие и в тази работа би трябвало да му се обърне внимание.

2. Въпросът за производството на византийската керамика, особено обстоятелствата при основаване на работилници и организирането на производството, в работата е разгледан обобщено, а при всички случаи трябва да му се обърне значително по-голямо внимание от различни гледни точки, включително и от гледна точка на археометрията. Може би този въпрос не е нужно да бъде разглеждан детайлно и обширно, но е важно по някакъв начин да се даде представа за характеристиките на производството и на основата на обработения материал да се предложат някои насоки за продължаване на изследванията.

Част 4 представлява каталог (с. 138 – 214), в който находките от византийска керамика са представени по находища. Всяка каталожна единица съдържа необходимия набор от данни и е придружена от рисунки и снимки с отлично качество (Т. I – СХХI). Същото се установява и за приложенията в основния текст.

Разглеждан в цялост, хабилитационният труд на М. Манолова завършва качествената и всеотдайната досегашна работа на кандидатката върху средновековната керамика. Той представлява съществено допълнение към познаването на византийската керамика не само на територията на България, но и на Балканите и в средиземноморския свят. Особената важност на този материал се показва в етапите на употребата на керамичните съдове, характера на разпространението на видовете и процесите във връзка с производството на византийска керамика по българското Черноморие. Направените коментари и препоръки са добронамерени и насочени към по-ясно акцентиране върху най-важните проблеми във връзка с темата, преди всичко за дадения регион и представения керамичен материал. Те по никакъв начин не

омаловажават големият принос на този труд към все още незадоволително изследваната тема за средновековната византийска керамика.

В заключение на рецензията на научната работа на М. Манолова-Войкова бих желала да изтъкна, че става въпрос за всеотдаен изследовател, който с цялата си дейност, високо качество и съответстващите публикувани трудове значително допълва познанието за българското, съответно за балканското, европейското и средиземноморското Средновековие. Колегата Манолова също така е опитен теренен проучвател, което ѝ дава възможност да черпи от извора на нов материал, опитва и прилага нови изследователски техники и методи. Важно е да се отбележи, че освен да работи самостоятелно, тя си сътрудничи добре в археологически и мултидисциплинарни екипи, а с течение на времето е установила и ценно международно сътрудничество на по-широко европейско ниво. Вглеждането в научната продукция на колегата Манолова-Войкова показва, че тя има широки интереси и познания по редица теми в областта на медиевистиката. Освен това се е специализирала в изучаването на керамиката, което има безценно значение за изучаването на различни явления и процеси от областта на технологията, художествените занаяти, икономиката и социалните отношения.

Предвид всичко това, предлагам на Научния съвет на НАИМ – БАН да присъди на гл. ас. д-р Мария Манолова-Войкова академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 2.2. История и археология (специалност „Археология“) за нуждите на Филиала на НАИМ към БАН в гр. Шумен.

Белград, 10.10.2022 г.

проф. д-р Весна Бикич